

КУЛИК С. В.,кандидат юридичних наук, докторант
кафедри міжнародного та європейського
права*(Державне некомерційне підприємство
«Державний університет «Київський
авіаційний інститут»)***УДК 343.137.5****DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.3.2.37>****МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ-КАТЕГОРІЇ,
ЩО ВСТАНОВЛЮЮТЬ ПІДХОДИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПРИТЯГНЕННЯ
СУДДІВ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ**

У статті на підставі аналізу досліджень вітчизняних та закордонних наукових джерел, аналізу міжнародно-правових стандартів розглянуто п'ять категорій (недоторканість, гарантії, привілеї, імунітет та індемнітет), що впливають та визначають відповідальність суддів за результати своєї професійної діяльності. Робиться загальний висновок, що міжнародно-правові стандарти встановлюють чіткі підходи та рекомендації для притягнення суддів за скоєння правопорушень до кримінальної, цивільної або дисциплінарної відповідальності. Українське законодавство здійснило імплементацію майже всієї сукупності стандартів, але недовіра в суспільстві до справедливості та безсторонності судової системи залишається поки ще стабільно високою. Серед багатьох чинників такої ситуації є здійснення механічної імплементації без урахування українських національних особливостей стосовно визначення стандартів в законодавстві та їх реалізації у практичній площині. Особливу увагу приділено аналізу зарубіжних підходів до концепції *judicial immunity*, де недоторканність судді переважно розглядається через призму суддівського імунітету. Досліджено праці таких зарубіжних науковців як Jeffrey M. Shaman, R.C. Waters та інших, які обґрунтовують необхідність “абсолютного імунітету для суддів” під час здійснення ними професійної діяльності, але підкреслюють недопустимість поширення такого імунітету на злочинну поведінку поза межами професійних обов'язків. Проаналізовано положення міжнародних документів щодо необхідності встановлення рівня оплати праці суддів на рівні, що відповідає гідності їх професії та порівнюваний із окладами для вищих державних посад. Вперше до наукового обігу в українській юридичній літературі введено категорію суддівського індемнітету як неможливості будь-яких форм переслідування судді за думки, висловлені ним при виконанні службових обов'язків. Доведено, що суддівський індемнітет є суттєвою складовою судової незалежності та має повне право на існування поряд з іншими гарантіями. Детально проаналізовано міжнародні стандарти притягнення суддів до кримінальної, цивільної та дисциплінарної відповідальності, зокрема положення Висновку № 3 (2002) Консультативної ради європейських суддів. Встановлено чіткі межі та умови застосування різних видів відповідальності: кримінальної – за кримінальні правопорушення, вчинені за межами виконання суддівських обов'язків; цивільної – через систему оскарження та відшкодування збитків державою; дисциплінарної – за порушення професійних та етичних стандартів. Необхідно продовжити дослідження вказаних у статті категорій.

Ключові слова: міжнародно-правові стандарти, відповідальність суддів, справедливе правосуддя, недоторканість судді, гарантії суддівської

незалежності та недоторканості, суддівські привілеї, кримінальне правопорушення, Європейська асоціація суддів, імунітет та індемнітет.

Kulyk S. V. International Legal Standards: Categories Establishing Approaches and Recommendations for Holding Judges to Accountability

Based on an analysis of domestic and foreign academic research and international legal standards, this article examines five categories (inviolability, guarantees, privileges, immunity, and indemnity) that influence and determine judicial liability for the outcomes of professional judicial activity. The general conclusion is drawn that international legal standards establish clear approaches and recommendations for holding judges accountable for criminal, civil, or disciplinary violations. Ukrainian legislation has implemented nearly the entire body of these standards, yet public distrust in the fairness and impartiality of the judicial system remains consistently high. Among the many factors contributing to this situation is the mechanical implementation of standards without consideration of Ukrainian national specificities regarding the definition of standards in legislation and their practical implementation. Particular attention is devoted to analyzing foreign approaches to the concept of judicial immunity, where judicial inviolability is predominantly viewed through the lens of judicial immunity. The works of foreign scholars such as Jeffrey M. Shaman, R.C. Waters, and others are examined, who substantiate the necessity of «absolute immunity for judges» in the exercise of their professional duties while emphasizing the inadmissibility of extending such immunity to criminal conduct outside the scope of professional obligations. The provisions of international instruments regarding the necessity of establishing judicial remuneration at a level commensurate with the dignity of the profession and comparable to salaries for senior government positions are analyzed. The category of judicial indemnity – defined as the impossibility of any form of persecution of judges for opinions expressed in the performance of official duties – is introduced for the first time into Ukrainian legal literature. It is demonstrated that judicial indemnity constitutes an essential component of judicial independence and has full legitimacy alongside other guarantees. International standards for criminal, civil, and disciplinary liability of judges are thoroughly analyzed, particularly the provisions of Opinion No. 3 (2002) of the Consultative Council of European Judges. Clear boundaries and conditions for applying different types of liability are established: criminal liability for criminal offenses committed outside the performance of judicial duties; civil liability through appellate systems and state compensation for damages; and disciplinary liability for violations of professional and ethical standards. Further research into the categories discussed in this article is necessary.

Key words: *international legal standards, judicial liability, fair justice, judicial inviolability, guarantees of judicial independence and inviolability, judicial privileges, criminal offense, European Association of Judges, immunity and indemnity.*

Проблема дослідження полягає в особистому авторському визначенні відповідальності суддів через міжнародно-правові категорії недоторканість, гарантії, привілеї, імунітет та індемнітет.

Метою статті є обґрунтування особистого авторського розуміння міжнародно-правових категорій недоторканість судді, гарантії суддівської незалежності та недоторканості, суддівські привілеї, імунітет та індемнітет.

Завданнями є аналіз наукових праць відомих вітчизняних та закордонних дослідників, законодавчих джерел України, а також огляд міжнародних джерел, у яких визначено категорії щодо відповідальності суддів.

Результати дослідження. В Законі України «Про судоустрій та статус суддів» кілька разів застосовується категорія «недоторканість», але не тільки стосовно суддів, а й «недоторканності та цілісності приміщень судів», «недоторканності та цілісності розташованого у таких приміщеннях майна» [1, ст. 162].

Стосовно суддів категорія «недоторканість» у Законі використовується двічі: у статті 48, де йдеться про незалежність судді, а *недоторканність* виступає формою *забезпечення незалежності*, та у статті 49, яка має назву «Недоторканність та імунітет судді». У пункті 1 цієї статті проголошується у категоричній формі, що «суддя є недоторканим», але про недоторканість приміщень судів, майна у таких приміщеннях, а також житла судді, його службового приміщення, транспорту, засобів зв'язку, кореспонденції, майна, документів тощо жодного слова немає.

Треба зазначити, що законодавець застосовує «недоторканість» поряд із «імунітетом», але не надає роз'яснень стосовно змісту цих категорій та форм або напрямів можливого їх правозастосування у практичній площині. Хоча законодавець застосовує недоторканість у парній категорії «недоторканість та імунітет судді», немає підстав вважати, що недоторканість порівнюється із імунітетом, або навпаки.

Той факт, що у Законі України «Про судоустрій та статус суддів» не надається роз'яснень стосовно змісту категорії «недоторканність судді», може слугувати наявністю визначення «недоторканності» у статті 126 Конституції України, яка має назву «Незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України». Дійсно, навіщо детально визначати «недоторканість» у Законі, коли це є в Основному Законі. В цій статті 126 Конституції України надається доволі широке тлумачення (роз'яснення) змісту парної категорії «незалежність та недоторканність». До речі, в Конституції України знову ж можна побачити застосування недоторканності у парній категорії, але вже із «незалежністю», а не з «імунітетом».

В сенсі вище наведених міркувань доцільно, на наш погляд, згадати про Закон України «Про статус суддів» 1993 року (втратив чинність 13.12.2011 року), де у статті 13 під назвою «Недоторканність суддів» доволі детально роз'яснювалася категорія «недоторканність суддів». Недоторканність поширювалася й на житло, й на службове приміщення, й на транспорт і засоби зв'язку, кореспонденцію, належне судді майно, документи. До того ж суддя не міг без згоди Верховної Ради України бути затриманим чи заарештованим до винесення обвинувального вироку судом, а проникнення в житло чи службове приміщення судді, в його особистий чи службовий транспорт, проведення там огляду, обшуку чи виїмки, прослуховування його телефонних розмов, особистий обшук судді, а так само огляд, виїмка його кореспонденції, речей і документів могли провадитись тільки за вмотивованим рішенням суду, а також за згодою судді в разі прийняття головою відповідного суду рішення про вжиття спеціальних заходів забезпечення безпеки тощо [2, ст. 13]. Зазначимо, що у той же час це все було визначено в Конституції України.

Треба також згадати Закон України «Про судоустрій України» 2002 року (втратив чинність 03.08.2010 року), у якому була лише одна стаття 15 про недоторканність суддів із двома невеличкими пунктами: 1) недоторканність гарантується Конституцією України та 2) *гарантії недоторканності* поширюється на народних засідателів і присяжних на час виконання ними у суді обов'язків, пов'язаних із здійсненням правосуддя [3, ст. 15]. Як бачимо, положення Закону було суто декларативним, а норма була бланкетною, тобто непрямої дії, яка сама не встановлювала нового правила поведінки, а відсилала до Основного Закону України. Знову ж бачимо застосування парної категорії, але тепер із словом «гарантії». Але, здається, «гарантії» це одне, а «недоторканність» це зовсім інше. До речі, словосполучення «гарантії недоторканності», яке можна часто зустріти у наукових працях, визиває, м'яко кажучи, купу питань.

З цього приводу вважаємо за доцільне проаналізувати кілька праць вітчизняних та закордонних науковців.

Так, науковець В. Сердюк, досліджуючи значення недоторканності суддів для здійснення правосуддя, чітко розділяє *недоторканність від імунітету*. Він зазначає, що

«недоторканність суддів, як юридичний інститут і одна з гарантій незалежності суддів, заслуговує спеціального обговорення, тим більше, що ці питання мають велике значення та неодноразово були предметом тлумачення Конституційним Судом України», що «недоторканність судді як одна із засад здійснення правосуддя – поняття багатогранне», що «недоторканність суддів розглядається як гарантія, але більш високого рівня у порівнянні з недоторканністю, що встановлюється для всіх осіб-представників соціуму відповідно до принципу рівності прав і свобод громадян та їх рівності перед законом», що «суддівська недоторканність вбачається як певний виняток із конституційного принципу рівності всіх перед законом і судом, виходячи при цьому за межі особистої недоторканності». Отже, недоторканність це не гарантія, а складова, одна з гарантій незалежності судді, вона більш високого рівня ніж загальна недоторканність, що встановлюється для інших у суспільстві.

Стосовно імунітету В. Сердюк розмірковує таким чином: «На жаль, в Україні такий правовий інститут як імунітет, разом із недоторканністю суддів, перетворюється у засіб захисту від закону, що призводить до заподіяння очевидної шкоди репутації судової влади і самому принципу єдиної для всіх законності». Якщо імунітет судді гіпертрофований, то, на думку науковця, це може захопити «безкарність і безвідповідальність його носія» [4].

Незважаючи на те, що В. Сердюк у своїй статті не надав дефініції ані недоторканності ані імунітету, але, з іншого боку, він чітко показав їхню самотійність та наявність відмінності між ними.

Привертає увагу стаття Д. І. Тімуш, яка дослідила категорію «недоторканість» в її діалектичному розвитку від часів панування архаїчного права до сьогодні, правильно констатує, що «витоки недоторканності судді виходять за межі адміністративно-правового регулювання, оскільки зумовлені історичними політичними процесами розподілу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову» (курсив наш. – Автор) [5, с. 131]. Вона зазначає невизначеність цієї категорії у питанні її співвідношення із такими суміжними категоріями, як імунітет судді та незалежність судді. Але, перелічивши, за її виразом, хрестоматійні положення стосовно законодавчо визначених, іманентних засад статусу судді, які нормативно закріплені у якості основ його недоторканності, на жаль не наважилася сформулювати саму дефініцію категорії.

Науковці Л. В. Гапоненко та В. І. Геращенко, досліджуючи проблемні питання *принципу недоторканності суддів*, по всьому тексту статті фактично ототожнювали категорії «недоторканність» та «імунітет», а іноді до цих двох категорій додавали категорії *гарантії та привілеї*, не намагаючись показати їх особливості на відміну від перших. Згідно із назвою статті вони повинні були досліджувати тільки *принцип недоторканності*, а у висновку зазначили буквально таке: «Таким чином, можна зробити висновок, що *інститут суддівського імунітету* є загальноновизнаним у сучасній світовій практиці демократизму функціонування судової влади в країнах з громадянським суспільством» (курсив наш. – Автор) [6, с. 54]. Отже, принцип перетворився на інститут, а недоторканність суддів – в суддівський імунітет.

Треба зазначити, що категорію «недоторканність» група депутатів Верховної Ради України у 2012 році взагалі пропонувала скасувати як в Конституції України так й в інших законодавчих актах. Направивши проект Закону про скасування до Конституційного Суду України, останній, розглядаючи законопроект про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності, зазначив, що «недоторканність суддів не є їх особистим привілеєм. Ця гарантія спрямована, передусім, на забезпечення безперешкодного виконання суддями своїх професійних обов'язків – здійснення об'єктивного і справедливого правосуддя, метою якого є захист прав і свобод людини і громадянина. Скасування такої гарантії правосуддя, як недоторканність суддів, опосередковано може призвести до обмеження права на судовий захист, гарантованого статтею 55 Конституції України» (курсив наш. – Автор) [7].

Зазначене вище свідчить про те, що не тільки серед фахівців-практиків у сфері судочинства, але й у наукових колах та навіть у законотворців існує деяка недовіра до категорії «недоторканність», яка походить, на нашу думку, від ототожнення її із такими категоріями, як імунітет, гарантії, привілеї та намагання замінити ними недоторканність. Здається, що

такий підхід є можливим наслідком того, що у закордонних дослідженнях *недоторканність* судді визначається не словом «inviolability» в буквальному (дослівному) перекладі, а словом «immunity», тобто «недоторканність судді» англійською мовою це «judge's immunity».

Дійсно, закордонні вчені принцип незалежності суддів розкривають в основному через словосполучення-категорії «judge's immunity» або «judicial immunity».

Наприклад, науковець Jeffrey M. Shaman у статті «Judicial Immunity from Civil and Criminal Liability», говорячи про «judicial immunity», дослідив недоторканність суддів на доктринальному рівні, обґрунтовуючи тезу про «абсолютний імунітет для суддів», під яким він розуміє позбавлення суддів відповідальності за вчинення неправомірної поведінки, навіть якщо вони діяли з корупційних чи зловмисних причин, але тільки під час своєї професійної діяльності. Але, судді не повинні мати можливість ховатися за своєю посадою у якості притулку для злочинної поведінки, яка завдає шкоди суспільству, поза межами професійної діяльності у якості судді. Цей імунітет, однак, не поширюється на дисциплінарні заходи щодо суддів за порушення професійних та етичних стандартів, які стосуються їх поведінки. У цій статті науковець розглядає доктрину судового імунітету в цивільній та кримінальній сферах. Він аналізує застосування судового імунітету, а також його межі, і аргументує тезу, що судовий імунітет має бути абсолютним, щоб бути ефективним [8, с. 28]. Як бачимо, Jeffrey M. Shaman, досліджуючи «judicial immunity», за змістом статті та висновками все-таки розглядав проблему недоторканості суддів під час здійснення ними професійної діяльності.

Інший науковець R. C. Waters, досліджуючи «judicial immunity» у статті «Judicial Immunity vs. Due Process: When Should a Judge Be Subject to Suit?», доказує необхідність розгляду суддівської недоторканості у рамках належної правової процедури, створеної в останні роки доктриною судового імунітету. Але, на думку науковця, доктрина має недоліки, завдяки яким корумповані та злісні місцеві судді можуть легко прикрити навіть найсерйозніші порушення за стіною наданого їм імунітету, залишаючи потерпілого без можливості вимагати компенсації від держави його представниками від страхових компаній. Robert Craig Waters вважає, що існуюча доктрина має бути обмежена належним процесом на конституційному рівні. За змістом міркувань науковця, на нашу думку, простежується його намагання розглядати суддівський імунітет все ж з позиції принципу недоторканості, особливо коли він пропонує розгляд скарг потерпілих стосовно судді на конституційному рівні [9].

Якщо проаналізувати висновок, який зробили наприкінці своєї змістовної публікації автори статті «Judicial Immunity at the (Second) Founding: A New Perspective on § 1983» (студентський науковий журнал із питань права «Harvard Law Review»), то можна вважати, що вони розглядали більше не *суддівський імунітет*, а саме *суддівську недоторканність*. Зміст висновку зводиться до того, що сучасний судовий імунітет суттєво відрізняється від того, яким він був задуманий на момент прийняття. Зараз він забезпечує неймовірно широкий захист суддів, які виконують судові дії, що явно не виходять за межі їх юрисдикції. Але, як показує уважне вивчення історії, судовий імунітет у його нинішній формі запобігає притягненню суддів до відповідальності, оскільки заходи відповідальності, що знаходяться *за межами цивільної відповідальності*, часто в кращому випадку неефективні, а в гіршому взагалі відсутні [10].

Тепер дослідимо категорію *гарантії* суддівської незалежності, про які йдеться у багатьох міжнародних документах, в тому числі й в Статуті суддів в Європі (Європейська асоціація суддів) 1997 року. Зокрема, серед всіх принципів, що визначено в цьому основоположному документі, зазначається про *невідчужуваність* незалежності кожного судді (в інших перекладах йдеться про *беззаперечність* незалежності), а всі національні та міжнародні органи повинні *гарантувати цю незалежність* [11, п. 1].

Отже, міжнародно-правовий стандарт стосовно *суддівської діяльності* визначає парну категорію, а саме: *гарантії незалежності судді*. Підкреслюємо, не гарантії недоторканності, не гарантії особистої безпеки, не гарантії імунітету тощо, а саме *гарантії незалежності* судді.

Іноді можна зустріти зміст цієї категорії в іншому словосполученні, але також, на нашу думку, правильному формулюванні, наприклад, *забезпечення незалежності суддів як гарантія їх професійної діяльності*. До речі, таким чином визначив тему своєї статті науковець С. І. Пушкар, якому треба віддати належне, бо він не просто детально дослідив категорію *гарантій незалежності судді*, але й дав їй вдалу дефініцію: «Гарантіями незалежності суддів є сукупність заходів та механізмів, що передбачають діяльність органів та осіб, до повноважень яких віднесено забезпечення неприпустимості неправомірного втручання, впливу або тиску на суддю у зв'язку зі здійсненням ним правосуддя» (курсив наш. – Автор) [12, с. 340].

Досліджуючи категорію *привілеїв як гарантії суддівської незалежності*, треба сказати, що ця категорія тісно пов'язана із професійно-етичною поведінкою судді, а в кінцевому рахунку із забезпеченням суддівської незалежності в цілому. До суддівських привілеїв відносяться їх матеріальне та соціальне забезпечення, виплата суддівської винагороди, облік робочого часу, умови відпочинку тощо.

Існує розхожа думка, що незалежність суддів напряму залежить від його матеріального становища, що основні претензії до суддів виникають через корупційну складову в його поведінки, а остання, нібито, пов'язана із можливістю підкупу судді, якщо він отримує незначну зарплатню, не має необхідних привілеїв, які б дійсно «прищепили» йому імунітет від спокуси отримання неправомірної вигоди у вигляді грошових коштів або майна, переваг, пільг, послуг, нематеріальних активів, будь-яких інших вигод нематеріального чи негрошового характеру, які йому пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав.

Ця думка наскрізь пронизує багато міжнародних джерел, де у якості привілеїв для суддів обов'язково підкреслюється необхідність його належного матеріального та соціального забезпечення на порядок вищий ніж решта державних службовців. Наприклад, проаналізуємо міжнародний документ під назвою Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) щодо незалежності судової системи, частина I: незалежність суду, 2010 року. У розділі 6 документа під назвою «Оплата праці суддів» читаємо: «оплата праці суддів повинна відповідати гідності їхньої професії, і що належна винагорода захищає суддів від неправомочного зовнішнього впливу.. Рівень оплати праці повинен встановлюватися у світлі соціальної ситуації в країні та бути порівнюваним із рівнем окладу для вищих державних посад. Оплата праці має ґрунтуватися на загальних стандартах та визначатися за об'єктивними і прозорими критеріями, а не на основі оцінки ефективності роботи кожного конкретного судді. *Необхідно виключити премії чи привілеї, надання яких деякою мірою залежить від розсуду*» (курсив наш. – Автор) [13, п. 46].

Суддівський імунітет як міжнародно-правова категорія вперше була застосована у Додатку до Основних принципів незалежності судових органів (Схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 року), де у розділі «Професійна таємниця та імунітет» йшлося про те, що суддям слід користуватися особистим імунітетом від судового переслідування за фінансову шкоду, спричинену в результаті хибних дій чи упущень, які мали місце при здійсненні ними своїх судових функцій [14, п. 16].

Отже, за змістом положення виходить, що імунітет існує, а судді цим імунітетом чомусь не користуються, що цей імунітет є особистим, тобто він не є загальним для всі суддів, і, наприкінці, цим імунітетом слід користуватися лише за фінансову шкоду, спричинену в результаті невдалих дій або прийнятих суддею рішень.

Як бачимо, у наведеному міжнародному документі категорія «імунітет» охоплює доволі скромну сферу професійної діяльності судді.

Тепер дослідимо як визначається застосування категорії *суддівського імунітету* у наукових працях.

На нашу думку, дуже детально узагальнив існуючі підходи науковець І. С. Ганенко у своїй монографії стосовно інституту імунітету у кримінальному процесі.

Всіх науковців, на думку науковця, можна умовно поділити на дві групи. *Перша група* повністю підтримує та обґрунтовує існування категорії, додаючи, що її треба деталізувати та поширювати на більш широкі сфери суддівської діяльності (С. Г. Волкотруб, Л. М. Москвич). *Друга група* (В. Корж) повністю заперечує існуванню категорії, мовляв, що вона, як й недоторканність, непотрібна та її треба скасувати. Вище вже зазначалося, що й депутати Верховної Ради також пропонували скасувати суддівську недоторканність, а разом з нею й суддівський імунітет.

Сам автор займає *середню позицію*, стверджуючи, що на даний час нормативне забезпечення реалізації суддівського імунітету потребує суттєвої уваги з боку законодавця, оскільки будь-які нормативні критерії, що безпідставно ускладнюватимуть процедуру позбавлення суддів недоторканності, які, у свою чергу, вчинили кримінальні правопорушення *створюють атмосферу суспільного неприйняття взагалі наявність такого правового явища як імунітет суддів* та, як наслідок, породжуватимуть невдоволення діями вітчизняної влади взагалі. Тому вказувати на наявність імунітету суддів як на недолік, що йде всупереч конституційному принципу рівності громадян – не зовсім коректно. І. С. Ганенко робить висновок, що на його переконання одним з пріоритетних завдань вітчизняного законодавця є врегулювання нормативних критеріїв, що забезпечуватимуть *не лише належне функціонування суддівського імунітету, а також існування відповідного механізму позбавлення судді недоторканності* [15, с. 83–86].

З думкою науковця І. С. Ганенка не можна не погодитися, бо дійсно *інститут суддівського імунітету* у суспільстві демократичної держави вкрай потрібен, але в чітко визначених правових межах.

Останнім часом у наукових публікаціях поряд із *суддівським імунітетом* можна зустріти категорію *суддівського індемнітету*.

В якості прикладу можна навести статтю науковця А. В. Іванцової стосовно визначенню поняття «*суддівського індемнітету*», яка визначає його як «неможливість будь-яких форм переслідування судді за думки, висловлені ним при виконанні службових обов'язків. Іншими словами, це захист судді від притягнення до відповідальності за прийняте ним рішення» [16, с. 24]. Тобто, за підходами А. В. Іванцової *суддівський індемнітет* означає відсутність юридичної відповідальності судді за результати голосування або висловлювання у Конституційному Суді, прийняття рішень та дачі висновків Конституційним Судом, але, за винятком відповідальності за образи чи наклеп під час розгляду справ.

В цьому сенсі *суддівський індемнітет* дуже схожий на депутатський індемнітет (дивись: Тарасова А. Д., Червінська Д. І. Депутатський імунітет та індемнітет: український і зарубіжний досвід [17]). На нашу думку важливість категорії *суддівського індемнітету* ще не до кінця оцінена фахівцями та науковцями. Вона має повне право на існування та на використання під час визначення та обґрунтування судової незалежності як її суттєвої складової.

Не буде завершеним дослідження стосовно питань відповідальності суддів завдяки імплементації міжнародно-правових стандартів у національне законодавство, якщо не показати можливу перспективу подальших наукових пошуків у створі розглянутих вище поглядів науковців та не звернути увагу на продовження жорстких дискусій щодо кола правопорушень, за скоєння яких суддя може бути притягнутим до кримінальної, цивільної або дисциплінарної відповідальності у створі стандартів, як це визначено, наприклад, у Висновку № 3 (2002) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності.

Тут доречно навести ці стандарти:

– *щодо кримінальної відповідальності*: 1) судді повинні притягатися до кримінальної відповідальності за загальним правом за злочини, вчинені за межами виконання суддівських обов'язків; 2) судді не повинні нести кримінальну відповідальність у разі *ненавмисних правопорушень* під час здійснення ними своїх функцій;

– *щодо цивільної відповідальності*: 1) засобом захисту від судових помилок (стосовно питань юрисдикції, суті справи або процедури розгляду) повинна бути належна система оскарження рішень (як з дозволу суду, так і без); 2) будь-яка компенсація за інші порушення в процесі відправлення правосуддя (у тому числі, наприклад, затримку розгляду) може вимагатися тільки від держави; 3) недоцільним є притягнення судді до будь-якої персональної відповідальності за здійснення своїх функцій навіть шляхом відшкодування збитків державі, крім випадків навмисного порушення;

– *щодо дисциплінарної відповідальності*: 1) у кожній країні закон повинен визначати ті порушення, які можуть призвести до застосування дисциплінарних санкцій; 2) країни повинні передбачити створення спеціального органу для отримання скарг, отримання пояснень відповідного судді та прийняття рішення про те, чи наявні достатні підстави для ініціювання дисциплінарного провадження проти судді; 3) дисциплінарна справа повинна розглядатися незалежним органом або трибуналом, повністю гарантуючи право захисту; 4) такий орган має створюватися у рамках пункту 46 Висновку КРЄС № 1 (2001); 5) організація дисциплінарного розгляду в кожній країні повинна бути такою, що дозволяє подання апеляції на рішення первинного дисциплінарного органу (відомства або суду) до суду; 6) санкції повинні визначатися якомога точніше в законі про статус суддів та застосовуватися за принципом пропорційності [18, п. 75, 76, 77].

Висновки. Міжнародно-правові стандарти встановлюють чіткі підходи та рекомендації для притягнення суддів за скоєння правопорушень до кримінальної, цивільної або дисциплінарної відповідальності. Українське законодавство імплементувало майже всю сукупність стандартів, але недовіра в суспільстві до справедливості та безсторонності судової системи залишається поки ще стабільно високою. Серед багатьох чинників такої ситуації є здійснення механічної імплементачії без урахування українських національних особливостей стосовно визначення стандартів в законодавстві та їх реалізації у практичній площині. Необхідно продовжити дослідження вказаних у статті категорій.

Список використаних джерел:

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2016, № 31, ст. 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
2. Про статус суддів: Закон України від 15 грудня 1992 року № 2863-XII. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T286200?an=1>
3. Про судоустрій України: Закон України від 7 лютого 2002 року № 3018 – III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2002, N 27-28, ст. 180. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3018-14?find=1&text=%D0%BD%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%96%D1%81#Text>
4. Сердюк В. Недоторканність суддів та її значення для здійснення правосуддя. *Юридичний Вісник України*. 2008.05.03. № 18. URL: [https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/6F11E7AC299EBFFFC2257B42003966AE?OpenDocument&year=2008&month=10](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/6F11E7AC299EBFFFC2257B42003966AE?OpenDocument&year=2008&month=10)
5. Тімуш Д. І. Недоторканність судді як об'єкт адміністративно-правового забезпечення: генеза та сучасність. *Юридичний вісник*, 3 (60). 2021. С. 127–133. DOI: 10.18372/2307-9061.60.15964
6. Гапоненко Л. В., Геращенко В. І. Проблемні аспекти принципу недоторканності суддів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2016. Серія ПРАВО. Випуск 41. Том 1. С. 52–54. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2020/12/No.41-1.pdf>
7. Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо недоторканності вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 80, 105, 126, 149 Конституції України) від 10 липня

2012 року № 1-в/2012. Справа № 1–21/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001v710-12#Text>

8. Jeffrey M. Shaman, «Judicial Immunity from Civil and Criminal Liability». *Judicial Immunity SAN DIEGO LAW REVIEW* [VOL 27: 1, 1990]. PP 28. URL: <https://digital.sandiego.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1378&context=sdlr>

9. R. C. Waters, *Judicial Immunity vs. Due Process: When Should a Judge Be Subject to Suit?* NCJRS Virtual Library. *Cato Journal*, Volume: 7 Issue: 2 Dated: (Fall 1987) Pages: 461–474. URL: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/judicial-immunity-vs-due-process-when-should-judge-be-subject-suit>

10. *Judicial Immunity at the (Second) Founding: A New Perspective on § 1983*. «Harvard Law Review». VOLUME 136. ISSUE 5. MARCH 2023. URL: <https://harvardlawreview.org/print/vol-136/judicial-immunity-at-the-second-founding-a-new-perspective-on-%C2%A7-1983/>

11. Статут суддів в Європі (Європейська асоціація суддів) (1997). С. 115–117. *Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства*, Збірка європейських та міжнародних стандартів у сфері судочинства. Київ, 2015. 708 с. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2018/05/EU_Standarts_book_web-1.pdf

12. Пушкар С. І. Забезпечення незалежності суддів як гарантія їх діяльності. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*, 2023. Серія ПРАВО. Випуск 78: частина 2. С. 336–341. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.54>

13. Доповідь Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) щодо незалежності судової системи, частина I: незалежність суду (прийнята Венеціанською комісією на 82-му пленарному засіданні (Венеція, 12–13 березня 2010 р.). *Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства*, Київ, 2015. С. 88–105. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2018/05/EU_Standarts_book_web-1.pdf

14. Основні принципи незалежності судових органів. Схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_201#Text

15. Ганенко І. С. Інститут імунітету у кримінальному процесі України : монографія / І. С. Ганенко ; за заг. ред. д.ю.н., професора М. В. Корнієнко. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. 180 с. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c7e4b3b0-59eb-4e47-a7f9-54f55e4386e7/content>

16. Іванцова А. В. Визначення поняття суддівський індемнітет: загальна характеристика та міжнародно-правовий аналіз. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*. Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф.; [редкол.: О. В. Щербанюк (голова), А. С. ЦибулякКустевич (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці, 2018. 392 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15631/1/Ivancova_22-25.pdf

17. Тарасова А. Д., Червінська Д. І. Депутатський імунітет та індемнітет: український і зарубіжний досвід. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5/2021. С. 24–27. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-5/4>

18. Висновок № 3 (2002) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності. Страсбург, 19 листопада 2002 року, документ № CCJE (2002), оп. № 3. URL: https://court.gov.ua/userfiles/visn_3_2002.pdf

